

ERDŐS ANDRÁS PATRIK

A BUDAPESTI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK ÍTÉLKEZÉSE POLITIKAI ÜGYEKBEN

Amikor laikus bírák a kényes szavak urai.

A Magyarországi Tanácsköztársaság rövid fennállása a rémhírek, szóbeszéd, kósz pletykák korszaka volt. 1919 bizonytalansága erőteljesen mozgatta az utca emberének fantáziáját, a berendezkedő szovjethatalom azonban fenyegetést, ellenségességet látott a híresztelésekben. Azokban a híresztelésekben, amelyekre agitációjukban maguk is erősen támaszkodtak, hiszen a világháború utáni nyár a másik szemszögből nézve épp a bármelyik nap eljőhető bolsevik világforradalom lázas várásával telt.

Hogyan szankcionálta a különböző szovjetellenes kijelentéseket, álhíreket, rémhíreket a proletárdiktatúra? Jelen tanulmányomban elsősorban a fenti kérdésre keresem a választ. Célom, hogy a szükséges jogi és intézményi háttér ismertetését követően bemutassam a Budapesti Forradalmi Törvényszék (a proletárdiktatúra *de facto* első számú törvényszéke) iratanyagaiban fennmaradt azon eljárásokat, amelyek nem erőszakos politikai bűncselekmények elkövetői ellen indultak. A Budapest Főváros Levéltárában őrzött forradalmi törvényszéki iratanyag teljes átfésülésével végzett kutatási eredmények így tehát magukban foglalják azokat a tételket, amelyeket „rémhírterjesztés”, „izgatás”, „lázítás”, „mai rend gyalázása”, „ellenforradalmi kijelentés”, „ellenforradalmi agitáció” és hasonlóan megnevezett politikai bűntettek elkövetői ellen indítottak.¹ Ha a további információk megszerzése ezt megkívánta, a Forradalmi Törvényszék fogolytörzskönyveit is felhasználtam. Természetesen a nagyarányú iratpusztulás miatt a körkép nem lehet a kívánt mértékben teljes.

Az ítélezési összkép kialakításához elengedhetetlenül fontos a büntetési tételek komparatív elemzése. Hogyan kezelte a deklaráltan osztályharcos hatalom többnyire nem jogászokból álló forradalmi törvényszéke „proletár” vádlottakat?

---

¹ A köztörvényes bűncselekmények részletes elemzéséről l. *Erdős András Patrik: Köztörvényes bűncselekmények elkövetői a Budapesti Forradalmi Törvényszék előtt.* In: *Múltunk* 64. (2019.) 65–95. p. (a továbbiakban: *Erdős*, 2019.) A tanulmány magában foglal bizonyos egyértelműen gazdasági jellegű, de 1919-ben némi politikai színezettel értékelt bűncselekményt is.

Kimutatható-e valamilyen tendencia az ítéletekben? Van-e „burzsoának” és „proletárnak” minősülő vádlottak büntetési tételei között jelentős eltérés?

A bírósági és a rendvédelmi szervezetek bemutatását követően a konkrét ügyek ismertetésekor a fenti szempontnak megfelelően — valamint a deliktumok tarka megjelölése miatt, amely a bűncselekmény-alapú bontást nehézkessé tenné — a politikai elítélteket társadalmi pozíció szerint kettéválasztottam. Ebben a két fejezetben az elmarasztaló ítéleteket ismertetem, azok jogosságától vagy igazságtartalmától függetlenül. Ezt követően a hamisnak, vagy be nem igazolhatónak bizonyult politikai vádak kapcsán indított eljárásokat, végül pedig a komplikált-ságuk, kirívó egyediségük, esetleg mozgalmas utóéletük miatt „különlegesnek” minősíthető ügyek, következnek.

A forradalmi törvényszékek működése

Rögtön a Forradalmi Kormányzótanács (továbbiakban FKT) hatalomra jutását követően a jogszolgáltatási rendszer teljes újralkításának igényével lépett fel a magyarországi szovjeturalom. A lapok március 26-án tették közzé a IV. FKT rendeletet, amely úgy intézkedett, hogy statáriális ítélkezési rendszerben a „szükségnek megfelelően” felállított forradalmi törvényszékek váltják fel a régi bírósági rendszert. A forradalmi törvényszékek bárhol, bármikor üléseshetnek. Alapvető személyi állományuk egy elnökből, két szavazóbíróból és a vádbiztosból áll. Őket a FKT nevezi ki, és pozíciójuk nincsen semmilyen képesítéshez kötve. A vádlott bárkit választhat védőjéül, vagy hivatalból közvédőt rendelhetnek ki részére. E tisztség szintén nem igényel jogvégzettséget. A tárgyalás során — legalábbis Budapesten — mindig közreműködik jegyzőkönyvvezető is. Az eljárás a következőképpen zajlik: a vádbiztos kötelessége bizonyítani a vádat, s ennek érdekében például a tanúk elővezetése iránt intézkedni, ugyanakkor, minthogy a tárgyalást lehetőség szerint megszakítás nélkül kell lefolytatni, és jogorvoslatnak, fellebbevitelnek helye nincs, alakszerű nyomozói eljárás és vádirat benyújtása sem szükséges. Miután a vádbiztos a tényeket előadta, megteszi az indítványát, amire a terhelt és/vagy védője reagálhat. Ezt követően a három bíró visszavonul tanácskozni és ítéletet hoznak, melynek végrehajtását rögtön a tárgyalás után meg kell kezdeni. Halálos ítéletet a bírók csak egyhangú határozattal hozhatnak.²

A rendeletet követően tömegesen szerveződtek spontán módon forradalmi törvényszékek, nem csupán a nagyobb, vagy a közigazgatásilag jelentős városok-

---

2 Tanácsköztársaság 1919. március 26. 1. p.

ban: összesen 135 volt belőlük a tanácsuralom korai heteiben, bár némelyik egyáltalán nem fejtett ki működést, vagy idegen megszállás alá kerülve megszűnt.³ A kaotikus szisztéma átalakítására több elgondolás is született, konkrét változtatást pedig a májusi XCIV. FKT rendelet hozott. Ezt követően már csak Budapesten és a vármegyei székhelyeken működtek forradalmi törvényszékek. A nagyobb léptékű változtatásokra, így a Főtörvényszéknek, vagy a háromszintű bíróságok rendszerének létrehozására a tanács hatalomnak már nem jutott ideje.⁴

Kezdetben a büntető- és politikai ügyek tárgyalására létrejött struktúrának csak az éppen kiadott kormányzótanácsi rendeletek által definiált bűntények tartoztak a hatáskörébe, s legtöbbször az sem volt egyértelműen körülírva, milyen büntetési tételeket szabhatnak ki. Ezt az áldatlan állapotot szándékozott megszüntetni a XLV. FKT rendelet, amely általánosítva kimondta, hogy mi a büntetendő cselekmény, és hogy a büntett súlyával arányosan kell a büntetést kiszabni.⁵ Izgatás és rémhírterjesztés esetében például már az V. FKT rendelet lehetővé tette akár a főbenjáró büntetés alkalmazását. Ezzel a forradalmi törvényszékek éltek is néhány alkalommal, Budapesten kívül még Nyíregyházán hoztak rémhírterjesztésért halálos ítéletet.⁶

A „proletárdiktatúra intézményeinek és alkalmazottainak megsértése” — rövidebben lázítás — cselekményét Sarlós Béla jogtörténész szerint szisztematikusan jóval kevésbé büntették, a két csoport között pedig alapvetően az képezte a különbséget, hogy a lázító a tanácsállam egy-egy szervezetét, vagy funkcionáriusát szidta, de nem célzott a rendszer bukására.⁷ Ennek a határai azonban számos esetben teljesen elmosódtak, s rendkívül sok múltott a bíróságnak a vádlotthoz való hozzáállásán — nyilvánvaló ideológiai okokból, vagy esetleg személyes ellenszenvből adódóan. Sinkó Ervin visszaemlékezéseiben — amelyeket mindazonáltal fenntartással érdemes kezelni — elmondja, hogyan beszélte rá a kecskeméti forradalmi törvényszéket arra, hogy tartózkodjon néhány halálos ítélet meghozatalától.⁸ Ennek alapján azonban könnyen elképzelhető, hogy egy-egy helyi autoritás szigorúbb ítéletet „bátorítva” is beleszóllhatott a működésükbe.

3 Felsorolja: *Sarlós Béla: A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*. Bp., 1961. 44–45. p. (a továbbiakban: *Sarlós*, 1961.)

4 *Sarlós Béla: A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Bp., 1969. 298–299. p. (a továbbiakban: *Sarlós*, 1969.)

5 *Sarlós*, 1961. 17. p.

6 Uo. 154. p.

7 Uo. 163. p.

8 *Sinkó Ervin: Szemben a bíróval*. Bp., 1983. 44–45. p.

Megemlítendő, hogy bár hivatalosan a teljes bírósági struktúrát leváltotta a forradalmi törvényszékek intézménye, miután azonban elárasztották őket a bűnügyi és politikai beadványok, a szovjethatalom kénytelen volt a polgári peres ügyekre fenntartani a „burzsoá” jogszolgáltatási rendszer néhány intézményét. Így megtartották a munkaügyi bíróságokat is, bár a XXVIII. FKT rendelet kizárta az ülnökök közül a munkáltatókat. Itt továbbra is szakbírók ítélkeztek. Utaltak ide „sürgős természetű”, többnyire családjogi vonatkozású pereket is, melyek esetében az egyik ülnöknek nőnek kellett lennie.⁹ Tervbe vették önálló családjogi bíróság kialakítását is.¹⁰

A forradalmi törvényszéki szervezet nem hivatalos fejeként szolgáló¹¹ budapesti törvényszék március 26-án ülésezett először, ekkor állománya 16 tagot számlált.¹² Ez később jelentősen kibővült és összesen — hosszabb-rövidebb ideig — 162 bíró, 99 vádbiztos és 9 jegyzőkönyvvezető működött közre a törvényszék munkájában.¹³ A bírók közül csupán 5 nem volt munkás (közöttük is csupán egy jogászt találunk), a vádbiztosok közül pedig 29-en rendelkeztek jogi képzettséggel, a többiek munkások voltak.¹⁴ A törvényszék vezetőségét dr. Rákos Ferenc elnök, Hikadé (vagy Hikade) Aladár elnökhelyettes és a politikai vádbiztosság vezetője, Bodonyi János, a bűnügyi vádbiztosság vezetője, dr. Trattner Árpád, Bodonyi helyettese és dr. Kádár Imre titkárságvezető alkotta.¹⁵ Miután a FKT az egyes törvényszékek javára lemondott a kegyelmezési jog gyakorlásáról, Gombos Ferenc egykori terrorkülönítmény-vezető lett a kegyelmi tanács elnöke.¹⁶ A forradalmi törvényszéki szervezethez kirendelt politikai megbízott dr. László Jenő volt. A Tanácsköztársaság bukása után Gombost és Lászlót többrendbeli

---

9 *Sarlós*, 1969. 280–283. p.

10 Tanácsköztársaság, 1919. IV.13. 4. p.

11 Ennek megnyilvánulása volt például, hogy egy közzé nem tett rendelkezés szerint a „kiterjedt ellenforradalmi szervezkedések” résztvevőit fel kellett küldeni Budapestre, az ottani törvényszék elé. Lásd még: *Sarlós* 1969. 291; 295. p.

12 Felsorolja: *Gerencsér Miklós*: Vörös könyv 1919. Lakitelek, 1993. 36. p. (a továbbiakban: *Gerencsér*, 1993).

13 Felsorolja: *Bónis György*: Adatok a Budapesti Forradalmi Törvényszék történetéhez. In: Levéltári Közlemények, 29. (1959.) 293–312. p. (294–295. p.) (a továbbiakban: *Bónis*, 1959.)

14 *Sarlós*, 1961. 48–49. p.

15 *Bónis*, 1959. 294. p.

16 *Biró Aurél*: A Tanácsköztársaság fővárosi karhatalmai. Bp., 2014. 18–19. p. (a továbbiakban: *Biró*, 2014)

gyilkosságra való felbujtásért halálra ítélték és felakasztották.¹⁷ Trattner 1920 folyamán gyilkosságban való bűnrészességért és személyes szabadság megsértéséért először összbüntetésül tizenöt évre, majd ennek letöltése utánra újabb három évre ítélték,¹⁸ Hikádé pedig — hasonló vádakot illetően bűnösnek találva — nyolc évet kapott.¹⁹ Mindkettőjüket kikérték a szovjetek a szovjet-magyar fogolycserre-egyezmény keretében, a Pesti Napló erről szóló beszámolójában a „kommün vezéralakjai” között hozta mindkettőjük nevét.²⁰ Rákos sikerrel menekült Ausztriába a megtorlás elől, Bodonyi és Kádár sorsáról nincs információ.

Országszerte 10187 ember ellen indult a tanácskormány fennállása idején „civil” (tehát nem katonai) forradalmi törvényszéki eljárás, ebből 3383 Budapesten. Közülük 2139 (63,3%) esetében az eljárást megszüntették, 589 (17,4%) esetében a vádlottat felmentették és 655 (19,3%) embert ítélték el. Politikai bűncselekményekért (fontos hozzátenni, hogy a fegyveres felkelést is ideértve) a Budapesti Forradalmi Törvényszék 174 főt marasztalt el, összes elítéltjeinek 26,6%-át.²¹ (Vidéken a fővárosinál jóval nagyobb volt az elítéltek aránya, és a végrehajtott halálos ítéletek száma is, viszont összességében enyhébb ítéletek, pl. rövidebb időre szóló börtönbüntetések születtek.)

„Mélységes jogérzet és törvénytisztelet”²² jellemezte volna ugyanakkor a forradalmi törvényszékeket, amint azt Böhm Vilmos leírta róluk? A törvény előtti egyenlőség értelmében semmiképpen. A kereskedők, értelmiségiek, katonatisztek, papok, köztisztviselők és földbirtokosok (egyszóval az „osztályellenségek”) a politikai elítéltek között egyértelműen, számszerűleg is sokszor felülreprezentáltak voltak. (Mindez a rendszer saját szempontjából persze nem hibának, hanem rendeltetésszerű működésnek minősült.)

Ha az összes bírósági (vagy annak titulált)²³ szerv által hozott halálos ítéletet nézzük, arra jutunk, hogy a 153 kivégzettből 119-et politikai bűnösnek végeztek

17 Uo. 168–169. p.

18 Budapest Főváros Levéltára (A továbbiakban: BFL) VII.102.a. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek. (A továbbiakban: BFL VII.102.a) 4764/1920.

19 BFL VII.102.a. 4509/1921.

20 Pesti Napló, 1922. január 8. 6. p.

21 *Sarlós*, 1961. 67–69. p.

22 *Böhm Vilmos*: Két forradalom tüzeiben. Bp., 1946. 292. p. (a továbbiakban: *Böhm*, 1946.)

23 A fent említett halálos ítéletek nagy többségét például a Szamuely Tibor vezette Frontmögötti Bizottságok által alakított, sok esetben terrorlegényekből álló rögtönítélő törvényszékek hozták. Ugyanakkor hangsúlyozom, a vörös terror áldozatainak százas nagyságrendű része bizonytal

ki. E 119 közül pedig körülbelül 100-105 számított a fenti értelemben osztályelenségnek.²⁴ Büntetések pedig — még a halálbüntetést nem számítva is — alapvetően súlyosabbak voltak, mint a munkásoké és parasztoké.

A politikai bűncselekmények irgalmat nem ismerő üldözéséhez — a szovjet-országi minta mellett — a jogásztársadalom radikálisai szolgáltatták az eszmei háttérrel. Komoly teoretikumok nem jelentek meg a kérdéssel, de az alig néhány cikk alapján is képet lehet alkotni véleményükről. Földesi Kálmán mellett érvelt a bolsevik keresztvízből *Proletárjogként* kiemelkedő *Jogtudományi Közlöny* hasábjain, hogy a politikai deliktumot elég úgy definiálni, minthogy „*politikai bűncselekményt követ el az, aki a proletárosztályuralmat veszélyeztető magatartást tanúsít.*”²⁵ A bírónak kényelmetlenül nagy mozgásteret szabó definíció sugalmazását Kádár Imre, — aki a Galilei Kör polgári radikális szabadgondolkodói közül ült fel a világforradalom szekereére —, öntötte tiszta mondatokba. Kádár szerint bár a proletár igazságszolgáltatásnak a rehabilitatív módszerek és a börtönellenesség felé kell lépéseket tenni, ezek olyan kedvezmények, amelyek a politikai bűnözőket nem illetik meg majdan sem. „Bármilyen kíméletlen” büntetés megengedett, hiszen az állam és a fennálló társadalmi rend ellenségének lenni páratlanul súlyos bűncselekmény.²⁶ Élesen különbözött ez a „mindennapi ellenség” felfogás a dualista korszak percepciójától, amely alapvetően „úri passzióként” tekintett a politikai konspirációra, noha a politikai véleménynyilvánítás bizonyos formáit (mindenekelőtt a királyi ház és az uralkodó megsértését) igenis szankcionálta.

Karhatalmi szervek: a Vörös Őrség és a Politikai Nyomozó Osztály

A kommunista hatalomátvétel nem csak a jogszolgáltatás korábbi szerveit ítélte felszámolásra: új belső rendfenntartó erőt is létrehozott. A Belügyi Népbiztosság március 26-án feloszlatta a rendőrséget és a csendőrséget, s helyettük felállította a Vörös Őrséget. A Vörös Őrség tagjai szükség esetén a Vörös Hadseregbe is behívhatóak voltak. A korábbi rendfenntartó állomány politikai megbízhatóság szerinti megrostálását szolgálta, hogy nekik is újra jelentkezniük kellett a szervezetbe, ne-

---

nem része ennek a statisztikának, hiszen a terrorcsapatok nem mindig tartották magukat a mégoly formális rögtönítélő bírósági keretekhez sem.

24 Saját számítás Sarlós Béla adatai (*Sarlós*, 1961. 77. p.) alapján.

25 *Földesi Kálmán*: A proletárállam büntetőjoga. Különös rész. *Proletárjog*, 1919. április 5. 13. p.

26 *Kádár Imre*: Aktuális kriminálpolitikai reformok. *Proletárjog*, 1919. július 12. 76–77. p.

vüket nyilvánosságra hozták, s egy vizsgálóbizottságnál bárki tehetett bejelentést személyi vagy politikai alkalmasságukat illetően.²⁷ Emellett sebtében feltöltötték az állományt frissen toborzott munkásokkal és leszerelt katonákkal.²⁸ Megkülönböztető jelvényük vörös karszalag volt, rajta fekete „Vörös Őr” felirattal.

Kezdetben 12 vörösőr-kerületet alakítottak ki, ám mivel ezek közül 5 idegen megszállás alatt állt, a struktúrát átszervezték. Május 28-tól hat vörösőr-kerület működött, sorrendben a budapesti, a budapest-vidéki, a székesfehérvári, a szombathelyi, a győri és az egri. A kerületek a Vörös Őrség Országos Főparancsnokságának (továbbiakban VÖOF) voltak alárendelve, s ebbe a szervezetbe tagozódott be az ország összes vörösőr-alakulata. A helyi munkástanácsoktól nem függttek, csupán azt kötötték ki számukra, hogy azokkal a „legszorosabb egyetértésben” működjenek.²⁹ Egyetlen kivétel volt a rendszerben: Budapest főváros vörösőr-alakulatai fölött a Haubrich József hadügyi népbiztos vezette karhatalmi főparancsnokság diszponált.³⁰ Ez számos nehezen kibogozható hatásköri súrlódást okozott: így például amikor Haubrich az elharapózó fosztogatások miatt parancsban tiltotta meg a magánlakásoknál való házkutatást, erre új engedélyt Jancsik Ferenc budapesti kerületi vörösőr-parancsnok adhatott.³¹ A vörösőrök sokszor visszaéltek kivételezett helyzetükkel, nem voltak ritkák az önkényes rekvirálások, fosztogatások, a nőkkal szembeni inzultusok, sőt olykor gyilkosságokat is elkövettek, melyekkel a Budapesti Forradalmi Törvényszék is foglalkozott.³²

A Vörös Őrség főparancsnoki tisztét Vajda Zoltán látta el, politikai biztosa-ként³³ Chlepkó Ede működött, a budapesti kerület főparancsnokai pedig sorrendben Seidler Ernő, Münnich Ferenc, Jancsik Ferenc és Hackspacher István voltak. A proletárdiktatúra legutolsó napjaiban Rákosi Mátyás viselte mindkét pozíciót.³⁴ Közülük a kommün bukása után Chlepkó, Seidler és Münnich emigrált, Rákosit 1935-ben ítélték a kommün alatti tevékenységéért életfogytiglani börtönbüntetés-

27 Tanácsköztársaság, 1919. április 30. 3. p.

28 *Bíró*, 2014. 10. p.

29 Uo. 12–13. p.

30 *Böhm*, 1946. 229–230. p.

31 *Bíró*, 2014. 12.; 19. p.

32 Uo. 21–22. p.

33 Annak érdekében, hogy a Forradalmi Kormányzótanács mindent kontrollálhasson, a Tanácsköztársaságot elárasztották a Szovjet–Oroszország komisszárjainak mintájára létrehozott politikai megbízottak. Sokszor nagyobb hatalommal bírtak, mint azok a személyek, akik mellé kirendelték őket.

34 *Bíró*, 2014. 12. p.

re,³⁵ Vajdát lázításért öt év börtönre ítélték, de két év letöltése után szabadult, a perújrafelvétel során pedig felmentették.³⁶ Jancsik Ferencet 15 év fegyházbüntetésre ítélték felségsértésért és lázadásért.³⁷ Hackspacher Istvánt bár 1920 februárjában letartóztatták, ismeretlen időpontban rövidesen kiszabadult és folytathatta munkásmozgalmi tevékenységét.³⁸

Az államrendészet szintén jelentősen átalakult és kibővült. Az októberi köztársaság politikai rendőrsége a Monarchia idején működő alakulatot mind módszereiben, mind személyi állományában különösebb változás nélkül működtette tovább.³⁹ A Budapesti Főkapitányság III. Ügyosztálya (Államrendészeti Osztály) azonban a proletárdiktatúra prominenseinek már nem volt elegendő. Ők olyan állambiztonsági gépezetről álmodtak, amely képes minden politikai ügyet felderíteni, az ellenforradalmi mozgalmakat leleplezni, az ország egész területét ügynökökkel lefedni és a lakosság mindenkori politikai érületéről „hangulatjelentéseket” nyújtani.⁴⁰ Ennek vezetésére egy fiatal, banktisztviselőből lett kommunista aktivistát, Korvin Ottót szemeltek ki. Hivatalosan 1919. április 8-án jött létre a VÖOF Politikai Osztálya. Bár Korvin — a hatásköri viták és a személyi állománnyal való elégedetlensége miatt —, azonnal kérvényezte, hogy közvetlenül a Belügyi Népbiztosság alá helyezték, ez a procedúra májusig elhúzódott. Addig is 200 szervezett munkás beléptetésével és „gyorstalpaló” — bár régi

---

35 Uo. 86–87. p. Leegyszerűsítő persze a fenti félmondat. Rákosi a bukás után emigrált és 1924-ben tért vissza az illegális kommunista mozgalmat szervezni. 1925-ben elfogták s ekkor ítélték el először az 1921-es rendtörvény megsértéséért, majd napokkal szabadulása előtt fogták perbe 1919-es tevékenységéért — elítélésében tehát tényleges múltbeli szerepénél többet számított az, hogy a Komintern aktív ügynöke volt, akit nem akartak szabadlábon hagyni. L. *Fehér Csaba*: Büntetőperek Rákosi Mátyás ellen. (<https://bparchiv.hu/statikus/feher-csaba-buntetoperek-rakosi-matyas-ellen>; utolsó letöltés: 2022. január 14.)

36 BFL VII.102.a. 881/1919.

37 BFL VII.102.a. 304/1919.

38 BFL VII.102.a. 1539/1920. Hackspacher a szociáldemokrata mozgalom ismert és befolyásos alakja volt a „vasasok” (a Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége) titkáráként. A Kádárkori történetírásban igen negatív értékelést váltott ki azzal, hogy az 1920-as években egy időre kiszakította a szerinte háttérbe szorított esztergályosokat a foglalkozások feletti ernyőszerként funkcionáló szakszervezetből. L. *Jolsvai Vilmos*: A kivált esztergályosok mozgalma (1924–1930). In: *Párttörténeti Közlemények* 5. (1959/2.) 150–175. p.

39 *Varga Krisztián*: Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban. Bp., 2015. 15. p. (a továbbiakban: *Varga*, 2015)

40 Uo. 16. p.

államrendőrökre bízott — kiképzésével javított a személyzet politikai elkötelezettségén.⁴¹

Korabeli visszaemlékezések alapján furcsa kép alakul ki arról, hogy ki mennyire óhajtott a magyarországi Cseka⁴² szervezetében valójában szolgálni, főleg a régi politikai detektívek közül. Sokakat kényszerítettek vagy utasítottak. Sokan — az újonnan belépők közül is — a frontszolgálatot akarták vele megúszni.⁴³ Mások kettős játékot játszva a kommün államvédelmi gépezetét szabotálták volna.⁴⁴ Ennek köszönhetően az ellenforradalmi rendszer később viszonylag elnéző volt velük: ha nem volt konkrét bizonyíték a büntető törvényszékek kezében arra, hogy az illető törvényt szegett, felmentették. Mindazonáltal — bár nagy elánnal vettek részt a különítményesek kézre kerítésében, a rejtőzködő kommunisták elleni nyomozásban, s személyes érzelmeikben sem voltak „vörösök” — az nem állítható, hogy tömegesen szabotáltak volna a kommün idején.⁴⁵ Korvin a fogságban azt állította, hogy ez a „fehér” rendőrgárda az ő irányítása alatt időben leleplezett minden ellenforradalmi szervezkedést, s ebben lényegében igaza volt,⁴⁶ elég, ha a Stenczel-Nikolényi szervezkedés áprilisi gyors felderítésére gondolunk.⁴⁷

A Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztálya (ez lett a szervezet végleges neve: a továbbiakban PNYO), a budapesti rendőr-főkapitányság épületében kezdte meg működését, onnan költözött május közepén az Országház (akkori néven Tanácsköztársaság Háza) épületébe, az egykori főrendiházi szárny második emeletére. Május 13-án szerezte meg kizárólagos jogosítványait a Forradalmi

41 *B. Müller Tamás: Vörösteror az Országházban 1919. Bp., 2016. 23–26. p. (a továbbiakban: B. Müller, 2016.)*

42 Mint sok minden másban, itt is a lenini rendszer szolgált példával a Tanácsköztársaság vezetőinek számára. Az vitatott a mai értékelésben, hogy a Politikai Nyomozó Osztály nevezhető-e a „magyar Csekának”. Álláspontom szerint egyértelműen igen, mivel az intézmény letagadhatatlan „adoptálása” fontosabb analógiai szempont az általa alkalmazott módszereknél, vagy akár az intézményes erőszak mértékénél. Ellenkező argumentumokat Varga Krisztián szolgáltat alábbi tanulmányában: *Varga Krisztián: A tett propagandájától a vörös inkvizícióig. Korvin Ottó és az erőszak metamorfózisai. In: Terror 1918–1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók. Szerk. Müller Rolf – Takács Tibor – Tulipán Éva. Bp., 2019. 175–215. p.*

43 *B. Müller, 2016. 26–27. p.*

44 *Varga, 2015. 28–29. p.*

45 *B. Müller, 2016. 28. p.*

46 *Varga, 2015. 29. p.*

47 Stenczel József ügyvéd és Nikolényi Dezső rendőrtiszt kiterjedt antibolsevik szervezkedést építettek ki. Lebukásuk után, mint ellenforradalmárokat ítélte őket halálra a Budapesti Forradalmi Törvényszék. Hat másik vádlottársuk kegyelmet kapott, az ő ítéletüket végrehajtották.

Kormányzótanácstól (addig Jancsik is magának vindikálta egy politikai nyomozótestület alkalmazásának lehetőségét).⁴⁸ Az elkövetkező időszakban pedig Budapesten mindenhol megjelentek a PNYO ügynökei: fürdőkhöz, templomokban, kávéházakban, tiszti kaszinókban. Vidékre főleg népünnepélyek, falugyűlések alkalmával szálltak ki.⁴⁹

A szervezet júniusra 450 főt számlált, és kialakultak olyan testületei is, mint a katonai alosztály vagy a levélcenzúra-részleg. Szervezete is kiépült: vezetője Korvin volt, az ő közvetlen alárendeltje pedig Guzi János osztályvezető. Guzi helyettesei Sallai Imre és Stein Ferenc voltak. Alattuk működött Schön Gábor, mint a hadsereg-főparancsnoksághoz beosztott összekötő, Benyovszky Károly személyzeti vezető, valamint a működésbe szorosabban be nem tagolt „speciális nyomozók”. Őket elsősorban informátorként használták, remekeltek a megtévesztésben és az emberek bizalmának elnyerésében. Négy alosztályt veterán detektívek vezettek: Burlovits Marián, Katona Oszkár, Kubovszky János és Ujházy Soma. Közöttük a feladatköröket nem különítették el, mindenkihez kerültek mindennemű politikai természetű ügyek. Fejenként körülbelül 100, szolgálat- és csoportvezetők alá tagolt ember dolgozott az irányításuk alatt.⁵⁰

A bukást követően Korvint többrendbeli gyilkosságra való felbujtás miatt halálra ítélték és más halálraítélt kommunista terrorlegényekkel és vezető személyekkel együtt 1919. december 29-én felakasztották.⁵¹ Sorsában osztozott a Cserny-perben elítélt Schön, aki megkínóztatta és agyonlövötte Dobsa Miklós huszárszászlóst a terrorlegényekkel, pusztán azért, mert az iratai elvesztése miatt hozzá kísért fiatalember nem volt neki szimpatikus.⁵² Sallai emigrált, Guzit személyes szabadság megsértéséért egy év börtönre ítélték,⁵³ Steint pedig két évre sikkasztásért.⁵⁴ Benyovszky hat évet kapott gyilkosságban való bűnrészességért és személyes szabadság megsértéséért, ám 1924-ben feltételesen szabadlábra he-

---

48 *B. Müller*, 2016. 29–30. p.

49 Uo. 42. p.

50 Uo. 38–39. p.

51 *Biró*, 2014. 168–169. p.

52 *Stocker Antal*: A nagy per. Cserny József és terrorista társainak bűnügye. Bp., 1920. 8. és 18. p. Egészen pontosan Schön a hírhedt és sokat idézetté vált „gajdeszbe kell küldeni” kifejezést használta Dobsa sorsát illetően.

53 BFL VII.102.a. 4837/1920.

54 Magyarország, 1920. április 22. 7. p. Steint következetesen Sámuel–Steinként azonosítják minden ellene indult büntetőügyben, és az újságban is. A szovjetek kiadatási listáján Sámuel Ferencként szerepel.

lyezték, egy év múlva pedig az újratárgyalás során felmentették.⁵⁵ Kubovszky ellen számos vádat emeltek személyes szabadság megsértéséért, ám végül felmentették. Hat hónapot töltött vizsgálati fogságban⁵⁶; más alosztályvezetők rabosítása nem adatolható.

Az V. alosztály, vagy ahogyan a köznyelv hívta őket, a „terrornyomozók” némileg más körből verbuválódtak. Ők a saját magát terrorista-parancsnoknak tituláló Cserny József emberei, a „forradalmi terror” végrehajtása iránt elkötelezett Lenin-fiúk⁵⁷ közül kerültek ki. Az egykori matróz vezette, eleinte 180-200 embert számláló bolsevik különítmény nem hivatalos utasításra született meg: Cserny által válogatott csapat volt, aki kimondottan terrorra, félelemkeltésre, a „burzsoázia” elleni erőszakos fellépésre gyűjtötte össze őket.⁵⁸ Valódi szerepüket nehéz megmondani: Böhm visszaemlékezéseiben azt sejteti, hogy Kun Béla és Vágó Béla kommunista népbiztosok magánhadseregeként működtek,⁵⁹ Konok Péter szerint azonban egy csapat öntörvényű forradalmárról volt szó, akik időnként elfogadtak parancsot a kommunistáktól, de tőlük sem szívesen.⁶⁰ Így vagy úgy, súlyos atrocitásai egy idő után elérték azt a szintet, amely mellé a Kormányzótanács legradikálisabb tagjai sem tudtak nyíltan odaállni, ezért végül elrendelték feloszlásukat. Május 19-i lefegyverzésüket követően a csoportot szétszedték: egy része a frontra került, másokat a Szovjetház (a népbiztosok lakhelye) vagy az Országház védelmére vezényeltek. További 40 ember a PNYO kötelékébe került, mint az V. nyomozó alosztály, s 30 másik embert Cserny, mint fogolyörököt — az államrendészet szervezetén kívüli embereket —, magával vitt a Parlamentbe.⁶¹ Később a különítmény újra-szerveződhetett, s a Mozdony utcába költözve folytatta gyilkos atrocitásait.

A vélt vagy valós ellenforradalmárokat a politikai nyomozók karhatalom segítségével letartóztatták, majd kihallgatták, s a forradalmi törvényszék elé állították. A letartóztatásokat általában Korvin rendelte el, de az alosztályvezetői,

---

55 BFL VII.102.a. 301/1919.

56 BFL VII.102.a. 531/1920.

57 Hogy pontosan kiket is lehet Lenin-fiúknak nevezni, meglehetősen vitatott. Néhány lehetséges értelmezés: *Biró*, 2014. 14–18. p.; *Konok Péter*: Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror–fehérterror. In: *Múltunk*, 22. (2010/3.) 72–91. p. (78. p.) (a továbbiakban: *Konok*, 2010.)

58 *B. Müller*, 2016. 50. p.

59 *Böhm*, 1946. 293–296. p.

60 *Konok*, 2010. 77. p.

61 *B. Müller*, 2016. 51–52. p.

vagy bizonyos ügyekben egyes népbiztosok is utasíthattak erre.⁶² Volt azonban egy olyan csoport, amely hosszabb ideig volt kénytelen az Országházban (vagy más, számára kijelölt helyen) tartózkodni: a politikai túsok. A túszedést Böhm komolytalan egyéni akciók sorozatának ábrázolja, s hosszan kárhoztatja, mint a proletárdiktatúra megítélésére káros jelenséget.⁶³ Utóbbiban kétségkívül igaza is van, ám a túszedés a szovjetállamban nagyon is tervszerű volt. Az eljárás főképpen az ellenséges társadalmi csoportok ellen irányult, állami, katonai, egyházi vezetőket, gyártulajdonosokat, vezető értelmiségieket hurcoltak és zártak el. Az „ellenforradalmárok” kordában tartásának ezt az eszközt Szántó Rezső (volt népőr-parancsnok, a KMP alapító tagja) és Korvin szabályozta: ők írták össze a túsok névsorát, többek között kaszinók névjegyzékét is felhasználva a „burzsoák” lajstromozásához.⁶⁴ Az eljárás április közepén kezdődött, és az intenzitása főleg június 24-e, az elbukott monitorlázadás után nőtt meg. A legújabb kutatás szerint országszerte körülbelül 1500 ember tartottak fogva hosszabb-rövidebb ideig politikai túsokként.⁶⁵

A túsokat jellemzően „csak” megfélemlítették, de fizikailag nem bántalmazták, az ellenforradalom gyanújával lefogottakról ez azonban nem volt elmondható. Jellemző volt, hogy a vádlottakat kezüknél összekötve felhúzták a pincében lévő vízvezetékcsőre, majd ezután kötéllel, puskaszíjjal, bokszerrel ütlegelték. A kínzásokat az V. alosztály vagy a fogolyórság emberei, főleg Radányi (vagy Radványi) Kornél, Bonyhádi Tibor, Grünblatt Borisz és Sid Asherovits Leon végezték. A PNYO működésének az Országházban egy halálos áldozata volt: a június 24-i ellenforradalomban való részvétele miatt letartóztatott Szóts András színész, akinek holttestét két nappal később az egyik belső udvaron találták meg. Vagy öngyilkos lett az emeletről kiugorva, vagy a Lenin-fiók verték agyon a kihallgatás során. Búcsúlevele inkább az előbbit, teste megtalálásának körülményei inkább az utóbbit valószínűsítik.⁶⁶

---

62 Uo. 43. p.

63 Böhm, 1946. 299–301. p.

64 B. Müller, 2016. 56–57. p.

65 Bödők Gergely: Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban. A vörös terror fővárosi túsai. In: Múltunk, 26 (2014/4.) 151–181. p. (158–159. p.)

66 B. Müller, 2016. 64–67. p.

Munkások, alkalmazottak, „proletárok” a törvényszék előtt

Hoffer János portás március utolsó napjaiban a villamoson utazva így szidta a Tanácsköztársaságot: „*Kun Béla gazember. Bassza sallangra kurva édesanyját. Most rosszabb mint a királyság alatt. Most diktatúra van és ez csak azért van, mert a katolikusok dolgoznak. De ez nem marad így, mert van más katolikus-ság is, mint a magyar.*”⁶⁷ Egyik utastársa emiatt feljelentette. Hoffer a kihallgatás során tagadta, hogy a tanácsállam ellen izgatott volna, tettét azzal magyarázta, hogy csak káromkodott, mert elkeseredett volt a megélhetése miatt. Fontosnak tartotta emellett azt megemlíteni, hogy három szakszervezetnek is a tagja.⁶⁸ Tárgyalásán a bírák izgatásban bűnösnek találták, s március 31-én 1 év fegyházra ítélték.⁶⁹ Ítéletét környezete nem hagyta annyiban: felesége és a lakásának bizalmijai kérvényezték a szabadlábra helyezését. Július 15-én büntetésének félbeszakításával kiengedték a börtönből.⁷⁰

Farkas István irodaszolga egyike volt azoknak, akik a legkeményebb büntetésben részesültek. Farkast rémhírterjesztésért állították elő április 3-án; egy beszélgetőtársa szerint azt mondta: a vidéki parasztság fellázadt, a gyári munkások pedig már harcolnak a katonasággal, „*egymillió és hétszáz ezer ember ki fog vándorolni*”; „*ez a rendszer úgysem fog tovább tartani, mint három hét*”.⁷¹ Szinte betűre megegyező kijelentésekről számolt be egy másik tanú. Április 5-én a forradalmi törvényszék „*bizonyítva látván, hogy a vádlott a köznyugalom megzavarására a legnagyobb mértékben alkalmas rémhíreket ismételten és figyelmeztetés után is terjesztett*”, a vádlottat golyó általi halálra ítélte.⁷² Bírái Bodor János törvényszéki elnök, Pintér János és Cserny József voltak, a vádat dr. Földes István képviselte. Ballagi Ernő, a közbíró a következő szavakkal kért kegyelmet védence számára: „*az új állami rendnek[...] az alapjai sokkal szilárdabbak, semhogy egy Farkas István vérével kellene azt megerősítenünk*”.⁷³ Még ugyanezen a napon — április 6-án — Farkas főbírójára és több tucat emberre a Közélelmezési Népbiztonságról levelet írt a törvényszéknek, melyben tanúsították, hogy Farkas

67 BFL XVI.2. Tanácsköztársaság. Bp., i Forradalmi Törvényszék iratai (=XVI.2.) 26/1919. fol. 1r.

68 BFL XVI.2. 26/1919. fol. 4r.

69 BFL XVI.2. 26/1919. fol. 10r.

70 BFL XVI.2. 26/1919. fol. 15., 22r.

71 BFL XVI.2. 101/1919. fol. 2r.

72 *Sarlós*, 1961. 153–154. p.; BFL XVI.2. 101/1919. fol. 6r.

73 BFL XVI.2. 101/1919. fol. 8r.

jó ember, és nem a proletárdiktatúra ellensége.⁷⁴ Mindennek nyomán a Forradalmi Kormányzótanács kegyelmet gyakorolt, életfogytiglani fegyházbüntetésre változtatva az ítéletet. Erről azonban a lapok — a Vörös Újság és a Népszava —, nem számoltak be, csupán a törvényszék által eredetileg hozott halálos ítéletet közölték, nyilvánvalóan elrettentő céllal.⁷⁵ Farkas István a diktatúra bukása után, augusztus 4-én szabadult ki a Gyűjtőfogházból. Ügyének a kommunistaperek során lett folytatása: 1920. január 17-én személyes szabadság jogtalan korlátozásáért Földest 5 év fegyházra, Pintért 1 év börtönre ítélték.⁷⁶

Pásztor Lajos dömsödi lakatost rémhírterjesztés miatt jelentették fel április 12-én. Állítólag azt mondta: „*Bokányit és Pogányt letartóztatták, mert 2 waggon aranyat loptak ki az országból*”, „*ilyen csirkefogók vezetik az országot*”.⁷⁷ Pásztor egy nagyobb csoport, a „dömsödi ellenforradalom” vádlottjai között volt, s április 22-én 10 év fegyházbüntetést kapott, mint rémhírterjesztő ellenforradalmár.⁷⁸

Kiss Józsefné kovácssegéd-feleséget izgatás és rémhírterjesztés miatt április 18-án 3 havi fogházra ítélték. Állítólag a következő szavakkal szidta a tanácsállamot és vezetőit: „*Jobb lesz, ha az asszonyok főzőkanalat vesznek a kezükbe és arra szavaznak, mert az egész vezető társaság le van szarva*”, „*a mai társadalom csak egy komédia, rövid időn belül meg fog minden változni*”.⁷⁹ Érdekessége a történetnek, hogy az őt feljelentő Zöldi Sándorné vele együtt állt a forradalmi törvényszék elé, mert állítólag többek között azt mondta: „*Vágó Béla 3 napi sza-*

---

74 BFL XVI.2. 101/1919. fol. 12–13.

75 *Vörös Boldizsár*: „Szamuelli repülőgépen Oroszországba szökött”: álhírek Budapesten a Magyarországi Tanácsköztársaság idején. In: Budapesti Negyed, 13. évf. 47–48.sz. (a <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00034/voros.html> honlap alapján, utolsó letöltés dátuma: 2021. szeptember 1.)

76 *Biró*, 2014. 204–205. p.

77 BFL XVI.2. 213/1919. fol. 1r.

78 BFL XVI.3. Tanácsköztársaság. BudapestiForradalmi Törvényszék Fogházának iratai (=XVI.3.) 688/1919.; Népszava 1919. április 23. 9. A „dömsödi ellenforradalom” eseményei dióhéjban úgy történtek, hogy helyi gazdák egy csoportja tiltakozott Kertsik Lajos direktórium elnök önkényeskedései ellen, mire válaszul egyiküket (Földvári Bálintot) Kertsik revolverével lelőtte. A felbőszült tömeg emiatt az elnököt meglincselte. Közülük 10 (vagy 11, nem egyértelmű) ember állt a forradalmi törvényszék elé. 4 halálos ítéletet hozott a törvényszék, ezek közül csak egy (az „ellenforradalmi csoport” vezetőjének titulált Várkonyi Bálinté) került végrehajtásra, a többiek kegyelmet kaptak. Pásztort a *Népszava* cikke gazdálkodóként említi.

79 BFL XVI.2. 384/1919. fol. 1r.

*badrablást engedélyezett, azért van annyi lopás.*⁸⁰ A tanúk vallomása azonban az ő esetében annyira eltért egymástól, hogy a vádat nem látták igazoltnak.

Vajdas Lajos fagépmunkás szintén április 18-án állt a forradalmi törvényszék elé, miután négy nappal korábban a „hadsereg becsmérése” miatt feljelentették. Kijelentéséért — *„mind bolond, ki a Vörös Hadseregbe belép, azonfelül, ha egy vörös bemeget az udvaromba, lelövöm, mint egy kutyát”*⁸¹ — 3 havi fegyházra ítélték. Július 11-én, büntetése végéhez közel, kegyelmet kapott.⁸²

Wewerka József és felesége lázítás vádjával kerültek a forradalmi törvényszék elé. A szájukba adott kijelentések nem egyeznek meg: *„üsse meg a mennykő Kun Bélát”* „*Kun Béla összeszedi az aranyat, aztán elrepül”* „*Kun Bélának a fejét kívánták*”, az egyik tanú pedig be is vallja, hogy a vádlottakkal *„a viszony elmérge-sedett”*.⁸³ Mindennek ellenére a férjet 10 év fegyházra ítélték. Wewerka egyszerű, hat elemít végzett szücsmester volt, de — különösen a kor zilált viszonyaihoz képest — egy módos ember, ami hozzájárulhatott a szigorú büntetéshez.⁸⁴

Francur Mihály szabósegédet és feleségét május 8-án jelentették fel, s ők május 16-án álltak a forradalmi törvényszék elé „ellenforradalmi kijelentés” vádjával. A férfi ellen 6 tanú vallott, ezek a vallomások azonban csak nagyvonalakban egyeztek meg. Összességükből az a kijelentés bontható ki, hogy Francur azzal fenyegetőzött, hogy legközelebb (ti. a kommün bukása után) majd ő fog lövöldözni és a vörös jelvényeket letépi.⁸⁵ Felesége állítólag azt mondta: *„a mai kormány lemondott és Kun Béla elrepült a pénzzel Oroszországba, Vágót meglőtték és holnap már a régi rendszer visszajön”*.⁸⁶ A törvényszék Francur Mihályt 1 év fegyházra ítélte, feleségét a vád alól felmentette, de megintette.⁸⁷ Kegyelmi kérvényében a szabósegéd arra hivatkozott, hogy személyes ellentétből fakadóan torzították el a tanúk úgy a dolgot, mintha ő lett volna a rémhírek terjesztője, holott csak úgy hallotta őket.⁸⁸ Július 26-án a kegyelmi tanács a büntetés megfelelését javasolta, a végleges döntésnek nincs nyoma az iratanyagban, mindenesetre legkésőbb a tanácsállam közeli bukása Francur szabadulását jelentette.

80 BFL XVI.2. 384/1919. fol. 1r.

81 BFL XVI.2. 394/1919. fol. 1r.

82 BFL XVI.2. 394/1919. fol. 5r., 14r.

83 BFL XVI.2. 777/1919. fol. 1v.

84 BFL XVI.3. 945/1919.

85 BFL XVI.2. 1269/1919. fol. 3.

86 BFL XVI.2. 1269/1919. fol. 3r.

87 BFL XVI.2. 1269/1919. fol. 7r.

88 BFL XVI.2. 1269/1919. fol. 9.

Déri Ida erzsébetfalvai fodrásznőt június végén „kormányszidalmazással” vádolták meg. Bár a három tanú állításai nem teljesen vágtak egybe, egy negyedik szerint pedig nem mondott semmit, végül a neki tulajdonított kijelentésért („*Kun Béla nyolcfogásos ebédet evett, hogy a fene egye meg!*”) július 4-én 1 év kényszermunkára ítélték.⁸⁹ Egy héttel később férje a törvényszékhez írt levélben kérte az asszony felmentését, levelében saját érdemeire, lojalítására hivatkozott, illetve arra, hogy „*eme tanúskodók régebbi haragosai a nevezettnek és óriási zsidógyűlölők*”.⁹⁰ A kérvényen hagyott széljegyzet szerint Dérit felmentésre ajánlották, de pontos információ nincsen az ügy kimeneteléről.

Lövy Leó sörgyári munkás június 22-én a Hungária fürdőben szidta a Forradalmi Kormányzótanácsot a következő szavakkal: „*az egész kormány zsinere való, Kun Béla ép [sic!] oly csirkefogó, mint a többi, se zsidó, se katolikus, se református, ha úgy kapálna egész nap mint én, akkor másképp mennének az ügyek.*” Kijelentését beismerte, csupán azzal védekezett, hogy úgy értette, ha Kun az ő helyzetében lenne, egészen másképp gondolkozna.⁹¹ Ezzel nem hatotta meg bírát, minthogy beismerte a cselekményt, július 2-án 6 hónap fogházra ítélték, igaz, a büntetés végrehajtását felfüggesztették.⁹²

Értelmiségiek, egyháziak, „burzsoák” a törvényszék előtt

Mihajlovics Miklós orvost az ingerelte a proletárdiktatúra elleni kifakadásra, hogy április 14-én a Közélelmezési Népbiztosság két kiküldöttje házkutatást tartott nála, miután valaki rejtegetéssel vádolta. A férfi, mivel különböző közegek „*már kilencedszerre molesztálják*” a következőket mondta: „*Egy huncut gazember, piszkos, aljas az, aki engem feljelentett, ráhúrom a vizes lepedőt. Nem lesz ez mindig így, elbánnak ezzel [sic!] a földhöz ragadt gazemberekkel, lesz még puha kenyér szőlővel.*”⁹³ Hiába védekezett a bíróság előtt azzal, hogy nem a régi rend híve, sőt volt büntetve királygyalázásért, a sértéseket pedig azért használta, mert

---

89 BFL XVI.2. 2665/1919. fol.8–9.

90 BFL XVI.2. 2665/1919. fol. 10r.

91 BFL XVI.2. 2810/1919. fol. 1r.

92 BFL XVI.2. 2810/1919. fol. 3–4. Lehetséges, hogy nem fogház, hanem kényszermunka volt a büntetés, mert az ítélet hátára már utóbbit írták. Mindazonáltal, mivel a kényszermunka megszervezése semmilyen módon nem volt megoldva, lényegében a kényszermunkára ítélték is börtönbüntetést töltöttek.

93 BFL XVI.2. 501/1919. fol. 3r.

„a megjelent tanúk részegesek s már megfenyegettek”, május 2-án a „tanácsköztársaság gyalázása” miatt a fenti kijelentéseiért 15 év fegyházra ítélték.⁹⁴ Felesége Rónai népbiztoshoz írt kegyelmi kérvényt, melyben megismételte, hogy a vád alapja bosszú, a feljelentők régi haragosok, megtévesztették a törvényszéket, férje pedig alacsony származású, szorgalmas, szociálisan érzékeny ember.⁹⁵ Semmiféle újratárgyalásnak vagy kegyelemnek azonban nincs nyoma, Mihajlovics valószínűleg augusztus első napjaiban szabadult ki.

Ifj. Spolarits György kávéházi üzletvezetőnek izgatás vádjával kellett szembenéznie. Három tanú szerint a következőt mondta: „jó volna, ha jönne az ellenség és most már hozzák be egyre másra azokat a tiszteket, akiket ezelőtt egy pár hónappal kirúgtak, képzelhető, hogy hogy fognak majd harcolni.”⁹⁶ Április 22-én indult el az ügy, három nappal később már a tárgyalás is megvolt: bűnösnek találták és 15 évi fegyházbüntetésre ítélték.⁹⁷ Kegyelmi kérvényt írt, melyben arra hivatkozott, a feljelentés bosszú műve, ugyanis zsírt és cukrot kértek tőle a feljelentők, ő azonban nem adott, mivel már lezárta a leltárt — amelyet minden kereskedőnek a Közélelmezési Népbiztossághoz kellett súlyos büntetés terhe mellett benyújtani.⁹⁸ Ügyében június 27-én elrendelte a vádbiztos a perújrafelvételt, mintegy aláhúzva, hogy koncepciósi eljárás történt: „a forradalmi törvényszéket az ítélet meghozatalában az vezette, hogy nevezett, kinek atyja közismert kapitalista és többszörös milliomos, annyira ellene van a proletáruralomnak, hogy még szükségét sem látta azt [sic!], hogy nevezett egyéniségére és megbízhatóságára vonatkozó adatokat mérlegeljen.”⁹⁹ Az új eljárás eredményéről azonban nincs információ.

Mátéffy Viktor és Szabados Gyula plébánosokat egymástól függetlenül „ellenforradalmi bűncselekménnyel” vádolták meg. A vád egyikük esetében sem volt igazolható, azonban a diktatúra egyháziakkal szembeni gyanakvására jellemző, hogy ez nem szabadon engedésüket, hanem internálásukat eredményezte. „Nevezett [Mátéffy] a proletárdiktatura szempontjából nem tekinthető megbízhatónak. Éppen azért azt a javaslatot teszem az Igazságügyi Népbiztosságnak, hogy vele szemben internálást elrendelni méltóztassék.”¹⁰⁰

94 BFL XVI.2. 501/1919. fol. 5.

95 BFL XVI.2. 501/1919. fol. 8–9.

96 BFL XVI.2. 783/1919. fol. 2r.

97 BFL XVI.2. 783/1919. fol. 6v.

98 BFL XVI.2. 783/1919. fol. 7v.

99 BFL XVI.2. 783/1919. fol. 9r.

100 BFL XVI.2. 882/1919. fol. 1r. Szabados Gyula ügye: BFL XVI.2. 918/1919.

Baranski Gyula ügyvédet „politikai bűncselekmény” vádjával tartóztatták le otthonában, ügyéről közelebbit nem tudni. Családja a belügyi népbiztoshoz írt levelet az érdekében, ehhez mintegy mellékletként csatolva Baranski egy félbe-maradt levelét, melyet valamelyik népbiztosnak szándékozott volna küldeni. Ennek alapján később az ügyvéd szabadon engedését javasolták, de hogy erre sor került-e, és ha igen, mikor, arról a források nem szólnak.¹⁰¹

Takács László (volt) nagykátaai járásbíró két foglára jelentette fel május 7-én. A konkrét vád az volt, hogy a május eleji román katonai előretörés hírére egyiküket gúnyosan kérdőre vonta: „*most mit fog vallani, sárgát, pirosat, fehéret? A pirosat vegye le és fehéret tegyen fel.*”¹⁰² Nem mulasztották el megemlíteni azt sem, hogy a vádlott őket lenézte, gúnyolta s „*mindig a proletárság ellen volt.*”¹⁰³ Május 12-én Takácsot izgatás miatt 15 évi fegyházbüntetésre ítélték. Felesége kegyelmi kérvényt írt, melyben tagadta, hogy férje ne lett volna az egyszerű emberekkel szolidáris, s a feljelentők személyes bosszújára hivatkozott, de nem tudni, hogy ennek bármiféle fogamatja lett volna.¹⁰⁴

Kirnbauer Lajos, Pozsonyligetfalu állomásfőnöke rövid ideig szökésben volt, de május 9-én Kőszegen elfogták és „ellenforradalmi cselekmény” vádjával letartóztatták.¹⁰⁵ Három tanú állítása szerint korábban egy „*közismert ellenforradalmárral*” együtt szidta a tanácsállamot, majd május 3-án, amikor látta, hogy a vasutasok hat csomag kommunista röpiratot pakolnak fel a vonatra, a következőképpen nyilatkozott: „*Hagyják fenébe ezeket a világbolondító rongyokat, volt ebből már elég. Rohadjon ott, ahol van!*” Miután kijelentésének nem volt fogamatja, a mozdonyvezetővel a röpiratokat elégettette.¹⁰⁶ Június 18-i tárgyalásán Kirnbauer azt vallotta, hogy nem kormányellenességből, hanem éppen azoknak a tanácsuralommal ellentétes szelleme miatt égettette el a röplapokat, de egy példányt mellékeltek a törvényszéknek az ügyhöz, így védekezése gyorsan megbukott.¹⁰⁷ Végül a hat csomag röplapért 12 év fegyházbüntetésre ítélték, ám az ítélet végrehajtását 1 évre felfüggesztették.¹⁰⁸ Kirnbauer valószínűleg fontos munkájának (a

---

101 BFL XVI.2. 938/1919. fol. 2–3.

102 BFL XVI.2. 1219/1919. fol. 6r.

103 BFL XVI.2. 1219/1919. fol. 1r.

104 BFL XVI.2. 1219/1919. fol. 8r., 9.

105 BFL XVI.3. 2003/1919.

106 BFL XVI.2. 1314/1919. fol. 7r.

107 BFL XVI.2. 1314/1919. fol. 12r, 18.

108 BFL XVI.2. 1314/1919. fol 13v.

Sopron-Pozsony vasútvonal forgalmi kirendeltje volt), köszönhette szabadlábbon maradását.

Szabó István kalocsai hittanár és hitszónok május 18-i prédikációján két vörösőr is részt vett — ők jelentették be, hogy a plébános „ellenforradalmi kijelentéseket” tett. Az alapvetően a szerzetesrendek feloszlatása ellen szót emelő szentbeszédből a politikai nyomozók a következő idézeteket emelték ki: „*Látjuk a bűnt, a gonosztságot uralkodni, tombolni a világban és atyánk fiaiban de érezzük kárhuzatos zsarnokságát önön szegény lelkiinkben is.*” „[...] még a legutolsó hazátlan idegeneknek számára gondoskodnak földéről, ezektől a mi saját véreinktől elveszik és elrabolják a zárda négy falát is és kegyetlenül hajléktalanokká teszik őket[...].”¹⁰⁹ Másnap mintegy 800 fő (főleg asszonyok) tüntetett a direktorium épületében a rendelkezés ellen, egyebek mellett a következőket kiabálva: „*az apácák elűzését elrendelték, de a sok bűdös zsidót nem bántják*”; „*Ide küldenek Pestről két bűdös zsidót* [Faber Oszkár és Apáthi György vallásügyi likvidálókat], *le kéne őket puffantani és azt a proletárdiktatúrát, akik ide küldik a sok pesti népet*”.¹¹⁰ A tiltakozók közül többeket letartóztattak, majd túszedés kezdődött, 11 másik klerikus, köztük a „püspök” [az érsek] letartóztatását rendelték el Szabóé mellett. A kalocsai pártszervezet szembe szállt ez utóbbi intézkedéssel, és arra hivatkozva, hogy ez csak még jobban ellenük hergeli a lakosságot, a túszo- elengedését kérték.¹¹¹ A Budapesti Forradalmi Törvényszék május 31-én „*kíméletes eljárás*”¹¹² keretében 5 éves, 1 évre felfüggesztett fegyházbüntetésre ítélte a papot.¹¹³

Cukrász Aladár orvos a Vörös Hadseregben teljesített szolgálatot. Június 9-én két katonatársa feljelentette azzal, hogy azt mondta, amint lehetséges, kivándorol, mert ő a kommunizmusnak nem híve.¹¹⁴ Június 16-án a hadi helyzetről való rémhírek terjesztésével is megvádolták, illetve ezen túl a következő kijelentéseket tulajdonították neki: „*Meglátjátok Szamuely Tibort egy vörös katona egész biztos, hogy fejbe lövi, mert a vörös katonák is fel fognak lázadni, mert ez [a gyomor] beszél.*” „*Csak napok kérdése a Tanácsköztársaság fennállása*” – mondta,

109 BFL XVI.2. 1591/1919. fol. 10–11.

110 BFL XVI.2. 1591/1919. fol. 4.

111 BFL XVI.2. 1591/1919. fol. 5–6.

112 *Sarlós*, 1961. 156. p.

113 BFL XVI.2. 1591/1919. fol. 18.

114 BFL XVI.2. 3189/1919. fol. 2r.

és hamis pénznek nevezte a fehér pénzt,¹¹⁵ „*amit a zsidó kormány bocsátott ki*”; „*a fehér pénzzel a parasztot sem lehet becsapni, engem se lehet, mert én nem dolgozom fehér pénzért*”.¹¹⁶ A törvényszék csak az utolsó, a fehér pénzt becsmérő megjegyzést látta igazoltnak, ám július 15-én Cukrászt „ellenforradalmi ténykedésért” így is 2 év kényszermunkára ítélték.¹¹⁷ Feljelentői, Rosenberg Sándor és Flamm László ellen személyes szabadság megsértése miatt eljárás indult a kommün bukása után, de az 1920. június 11-i tárgyalás ebben a vádpontban felmentette őket.¹¹⁸

Krupánszky László gyöngyösi huszárfőhadnagy állítólag május 4-én bevonta a városházáról a vörös lobogót, emiatt a korábban elmenekült direktóriummal megérkező terrorcsapat rögtönítélő törvényszéke május 7-én halálra ítélte.¹¹⁹ Miután ekkor nem tartózkodott a városban, az ítéletet nem tudták rögtön végrehajtani rajta. Mások nem voltak ilyen szerencsések, aznap a forradalmi törvényszék hat vélt vagy valós ellenforradalmárt ítélt halálra, s közülük kettőt (Welt Ignác kereskedőt és Csipkay Albert huszárszázadost) fel is akasztottak.¹²⁰ A helyi forradalmi törvényszék később megkegyelmezett Krupánszkyknak, amelyet Böhm Vilmos hadügyi népbiztos távirata is megerősített.¹²¹ Tanúk sora állt ki amellett, hogy Krupánszky lelkes agitátor, a rendszerhez hű ember, és ami még fontosabb a vád szempontjából, aznap nem tartózkodott Gyöngyösön.¹²² Egyértelműen úgy fest, hogy azért szánták halálra, mert katonatisztként a „régí rend” veszélyes tagját látták benne. Nemezc József direktórium elnököt és forradalmi törvényszéki elnököt, az akasztások elrendelőjét 1920-ban az Egri Királyi Törvényszék halál-

---

115 A tanácskormány által utánnomott osztrák–magyar korona, amelynek csak az egyik oldalán volt címlet, ezért kapta a „fehér” nevet. Szemben a régi, „kék” pénzzel, igencsak bizalmatlanul fogadta a lakosság jelentős része, s sokszor csak nominális értéke töredékéért lehetett rajta vásárolni, vagy el sem fogadták (amely praktikákat természetesen a szovjetállam tiltotta, l. BFL XVI. 2. 2107/1919.).

116 BFL XVI.2. 3189/1919. fol. 6v.

117 BFL XVI.2. 3189/1919. fol. 12v.

118 *Bíró*, 2014. 118–119. p.

119 BFL XVI.2. 3336/1919. fol. 4r.

120 *Váry*, 1993. 52–53. p.; *Gerencsér*, 1993. 181–182. p. Mindkét forrásban Krupánszky neve Thuránszkyként szerepel.

121 BFL XVI.2. 3336/1919. fol. 2–3., 27.

122 BFL XVI.2. 3336/1919. fol. 12–14.

ra, Harján János forradalmi törvényszéki bírót pedig életfogytiglani fegyházra ítélte.¹²³

Franyó Pál „bankmunkásnak” [banktisztviselőnek] a diktatúra utolsó napjaiban kellett felelnie „ellenforradalmi kijelentés” miatt. Beismerte, hogy a következőket mondta: „*ha hazamegyek, agitálni fogok a szovjetkormány ellen [Bácska] Palánkán*”; „*egy 12 személyes repülőgép van most készenlétben, melyet a kormány sürgősen rendelt, melyen bizonyosan ők akarnak meglőgni*”; „*Szamuely már két láda arannyal ellógott, tönkreteszik Magyarországot, mert mindent elvisznek*”.¹²⁴ Mindezt 10 év kényszermunkára ítélték július 26-án.¹²⁵

Hoppe István tanárt július 22-én jelentette fel egy vörösőr, akinek a lányát tanította, a kislánynak ugyanis egy antiszemita röpiratot adott azzal, hogy továbbítsa az apjának. Hoppe kérdőre vonta Major vörösőrt a feljelentés miatt, mire ő azt mondta, ha nem teszi meg, legalább 8-10 évre ítélték volna. Hoppe erre úgy válaszolt: „*azt úgysem ülte volna le, mert ez így soká nem fog tartani*.”¹²⁶ A tanár a fogságban beismerő vallomást tett, cselekedetét annyival kommentálva: „*Védelmemre felhozom, hogy abszulote [sic] nem gondoltam arra, hogy az antiszemitizmus a proletárdiktatúrában büntetendő cselekmény volna, mivel röpiratomnak tartalma mindenféle terror alkalmazását kizárja*.”¹²⁷ Július 31-én 20 év kényszermunkára ítélték ellenforradalmi röpirat terjesztése miatt.¹²⁸

Ugyan az akta nem maradt fenn a Budapesti Forradalmi Törvényszék iratanyagában, mégis érdemes a rendelkezésre álló adatok alapján rekonstruálni Herczeg Géza ügyét. A bankhivatalnok a lipótvárosi Szent István Bazilikában osztogatott antiszemita, a „zsidó népbiztosok” ellen uszító röpiratot június 22-én. A hívók között ott térdelt Feder Márk politikai nyomozó is, aki a röpirat átvétele után letartóztatta Herczeget.¹²⁹ Másnap a törvényszék golyó általi halálra ítélte mint rémhírterjesztőt, s június 24-én a hajnali órákban a törvényszék épületéhez közeli Markó utcai főreálgymnázium tornatermében ismeretlen vörösőrök vagy terroristák agyonlőtték.¹³⁰ Sarlós, aki a kivégzetre „volt tőzsdebizományos”-ként hivatkozik, azt állítja, Herczeg a június 24-i budapesti ellenforradalmi akcióval

123 Váry, 1993. 52–53. p.

124 BFL XVI.2. 3913/1919. fol. 5r.

125 BFL XVI.2. 3913/1919. fol. 6v.

126 BFL XVI.2. 4068/1919. fol. 1r.

127 BFL XVI.2. 4068/1919. fol. 4r.

128 BFL XVI.2. 4068/1919. fol. 5v.

129 Gerencsér, 1993. 342–343. p.

130 Biró, 2014. 190–191. p.

összefüggésben cselekedett, ám erre nincs bizonyíték — valószínűleg ez csupán a főbenjáró ítéletet jobban alátámasztani hivatott konstrukció.¹³¹ A halálos ítéletet meghozó törvényszéki bírakat és vádbiztost — Schreier Lajost, Trattner Árpádot, Szirmay Istvánt, Rózsa Izidort — később felelősségre vonták felbujtás és gyilkosság vádjával: az 1920. január 7-én hozott büntetőtörvényszéki ítélet értelmében Szirmayt halálra, Rózsát életfogytiglani, Trattnert 15 évi fegyházbüntetésre ítélték.¹³²

Hamis vád, bosszú, megtevesztés – akiket ártatlannak talált a törvényszék

Barcai Sándor joghallgatót április 4-én rémhírterjesztés miatt tartóztatták le. Két tanú szerint a következőket mondta: „*a fehér gárdát szervezik Szegeden*”, „*Pogány aranyat csempész Oroszországba*”, „*nem helyes a proletárdiktatúra*”, „*be lehet állani bátran a fehér gárdába*”, „*a szocialista párt meg akar gazdagodni, a munkás bérét leszállítják, ők meg fognak szökni*”.¹³³ Családja és egy barátja álltak ki mellette, a szabadon bocsátása érdekében levelet írtak. Négy nap fogság után Barcait szabadon engedték, valószínűleg a feljelentést rosszhiszeműnek ítélték.¹³⁴

Ábrányi Kornél volt huszárszázados, államvasúti segédtitkár politikai bűncselekmény vádjával április 9-e és 18-a között volt letartóztatva. A következő kijelentést tulajdonították például neki: „*hiszen ez csak átmeneti dolog, tudja maga azt, hogy Dorozsma felé 60000 entente csapat közeledik*”.¹³⁵ A Forradalmi Törvényszék azonban a politikai vád alól felmentette — valószínűleg nem is tett vagy mondott semmit, ami alapján elítélhették volna, egyszerűen a volt katonái jelentették fel bosszúból, az általa a háború alatt tanúsított embertelen bánásmódra hivatkozva.¹³⁶ Az öt letartóztatott Szigeti Ferenc terrorlegény ellen személyes

---

131 *Sarlós*, 1961. 154. p.

132 *Biró*, 2014. 190–191. p. Egyébiránt figyelemreméltó adalék az elítélt antiszemita uszítók történetéhez, hogy mindezzel együtt a zsidóellenes izgatásokat nem sikerült megfékezni. Olyannyira nem, hogy a Tanácsok Országos Gyűlésén (a szovjetállam parlamentjében) pogromra felszólító íveket köröztettek, Vágó Béla pedig — dacára annak, hogy maga is zsidó családba született — a vallásos vidéki zsidóság ellen is uszított, amikor felszólalásában a kommün ellenségeiről beszélt. L. *Ungváry Krisztián*: A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919–1944. Bp., 2016. 98. p.

133 BFL XVI.2. 125/1919. fol. 6v., 7r.

134 BFL XVI.3. 151/1919.

135 BFL XVI.2. 212/1919. fol. 7v.

136 BFL XVI.2. 212/1919. fol. 7v.

szabadság megsértése miatt is eljárás indult 1920 elején, de ebben a vádpontban végül nem találták bűnösnek.¹³⁷

Portmayer Kálmán vöröskatonát „a Tanácsköztársaság gyalázása” miatt állították a forradalmi törvényszék elé. Állítólag „*szarok az ilyen köztársaságra, ha leveszik a csillagot*” felkiáltással kommentálta a katonai rangok megszüntetéséről szóló rendeletet, majd mikor figyelmeztették szavainak súlyosságára, azt mondta: „*mit nekem a tanácskormány, legfeljebb visszamegyek Fiuméba*”.¹³⁸ Később azzal is megvádolták, hogy egy fehér érzelmű tisztnek súgott be a legénységi állomány hangulatáról. A május 28-i tárgyalás azonban minden vád alól felmentette.¹³⁹

Mayer Mártonné házfelügyelőnöt izgatással vádolták, amiért állítólag áprilisban „*a mostani kormány úgysem tartja magát soká!*”¹⁴⁰ kijelentést tette. Egy hétig volt letartóztatásban, május 3-án azonban szabadlábra helyezték.¹⁴¹

Birlea György máramarosi fogorvost izgatással vádolták, azonban ügye más fordulatot vett. Vallomása nyomán derült fény ugyanis a Kagán Henrik és Bucza Aurél magyarországi román terroristák által házkutatás közben és ürügyén elkövetett lopásokra.¹⁴² A két, ellenforradalmárnak kikiáltott kommunista után nyomozás indult, Birleát pedig május 6-án felmentették a vádak alól és szabadon engedték.¹⁴³

Nem szabadult ilyen egyszerűen a forradalmi törvényszék elől Hajdú Imréné, egy volt kúriai bíró felesége. A rákoscsabai karhatalom letartóztatta azzal a váddal, hogy házának leltározását és rekvirálását akadályozta, az eljárást „lelketlen rablásnak” nevezte, majd kijelentette a házához érkező direktóriumi tagoknak: „*Nem vagyok hajlandó semmit sem respektálni a maguk intézkedéséből hiszen lesznek még jobbágyok*”.¹⁴⁴ A helyi forradalmi törvényszék tárgyalás helyett április 27-én felküldte az ügyet Budapestre — ott azonban „*László Jenő elvtárs szóbeli utasítására*” másnap szabadon engedték.¹⁴⁵ Ezt viszont a rákoscsabai direktórium nem akarta annyiban hagyni, s pótjelentést küldtek Budapestre,

137 Biró, 2014. 200–201. p.

138 BFL XVI.2. 891/1919. fol. 1r.

139 BFL XVI.2. 891/1919. fol. 5r.

140 BFL XVI.2. 929/1919. fol. 2r.

141 BFL XVI.3. 1197/1919.

142 BFL XVI.2. 931/1919. fol. 6r.

143 BFL XVI.3. 1176/1919.

144 BFL XVI.2. 957/1919. fol. 3r.

145 BFL XVI.2. 957/1919. fol. 1r.

amelyben Hajdúnét egészen képtelen dolgokkal vádolták: cselédjeit kegyetlenül kínozza, öli, munkásait rettegésben tartja, pusztíttatja a szomszédok jószágait. Nincs információnk arról, hogy a Budapesti Forradalmi Törvényszék helyt adott volna ezeknek a boszorkányperekre hajazó vádaknak.¹⁴⁶ Májusban Hajdúné kérelmet írt a törvényszéknek arról, hogy vizsgálják ki a tulajdonát és személyét ért sérelmeket, illetve, hogy tegyenek lépéseket az iránt, hogy a házából elhordott javak közül minél többet visszakaphasson.¹⁴⁷

Ács János orvos és Balázs József MÁV kapus személyes haragosság áldozataivá váltak. Merschán Ferenc, Rákoscsaba vörösőr-parancsnoka több ízben letartóztatta őket, majd miután egyszer éppen a haragosság miatt a kerület-parancsnokság elengedte őket, „*nekem a pestiek nem parancsolnak*” jelszóval letartóztatta őket újra.¹⁴⁸ Egy alárendeltjének, Laboda Ferenc vörösörnek a vallomása szerint május 3-án Ács a csendőrség felállítását és annak általa való vezetését követelte, a vörösörököt szolgálatmegtagadásra bujtogatta és gyalázta a tanácsuralom jelképeit. Más tanúk tagadták, hogy Ács ilyesmit mondott volna. Balázs beismerte, hogy ittasan azt mondta a rákoscsabai tanácsról: „*ha elszöknek, nekünk nem kellenek*”.¹⁴⁹ Május 19-én a forradalmi törvényszék Ácsot felmentette, Balázst pedig csak a szesztilalom áthágásáért ítélték el kétheti fogházra, amelyet a letartóztatásban töltött idővel kitöltöttnek vettek.¹⁵⁰ A rákoscsabai munkástanács és karhatalom vezetőinek a fentiekhez hasonló túlkapásait és önkényét hüen jellemzi, hogy Lakatos Kálmán plébánost is azzal a váddal tartóztatták le, hogy egy olyan gyárost rejteget, aki megszökött munkásai közül többet agyonlövetett. Lakatos 3 napig volt őrizetben Budapesten.¹⁵¹

Füzi Gyuláné gyenesdiási házvezetőnő szintén haragosság miatt kényszerült a proletárdiktatúra fogházát megjárni. Még a márciusi hatalomátvétel előtt összeveszett Kárpáti János községi tanítóval, mert szerinte a férfi túl gyakran vendégtette meg magát a háziurával és követelőzően viselkedett vele. Miután Kárpáti a helyi munkástanács elnöke lett, pozícióját kihasználva a fél direktóriummal aláíratta a feljelentést arról, hogy Füziné az ellenségnek kémkedik. Miután pedig elvitték őt, nevetve mesélte: „*na, a német asszonyt legalább egy évre*

---

146 BFL XVI.2. 957/1919. fol. 6–7.

147 BFL XVI.2. 957/1919. fol. 8–9.

148 BFL XVI.2. 1196/1919. fol. 5r.

149 BFL XVI.2. 1196/1919. fol. 6r.

150 BFL XVI.2. 1196/1919. fol. 15r.

151 *Biró*, 2014. 23. p.

lezárattam”.¹⁵² Füziné május 28-a és június 25-e között volt ellenforradalmiság vádjával letartóztatva.¹⁵³

Markó Elek házfelügyelőt két lakó jelentette fel május 18-án. Állítólag a következő kijelentéseket tette: „*már vége a tanácsköztársaságnak, azt akarta tőlem a kommunista állam, hogy én viciteendőket végezzek, majd holnap megmutatom, hogy ki itt az úr*”, „*melege lesz a vörös öröknek, ha itt lesznek és a golyók füttyülnek*”. Mindezen felül „*felekezeti izgatással*” [antiszemitizmussal] is megvádolták.¹⁵⁴ A két feljelentőt többször is kihallgatták, ezek során egyre finomodtak a terhelő állításaik. Végül május 28-án Markót felmentették, hangsúlyozva is, hogy bosszúfeljelentés áldozata lett. A hamis vádlók megbüntetésétől ugyanakkor a törvényszék eltekintett.¹⁵⁵

Csöndör György nyugalmazott csendőr ellen öt tanú vallott a legkülönbözőbb ellenforradalmi kijelentések és cselekedetek vádjával. Számos más házbeli azonban mellette állt ki, arról tanúskodva, hogy megbízható ember.¹⁵⁶ A június 7-i tárgyalás különösebb vita nélkül minden vád alól felmentette, a feljelentők ugyanis a forradalmi törvényszék előtt nem ismételték meg korábbi állításaikat.¹⁵⁷ Csöndör sorsa egyébiránt plasztikus példája a személyes haragosság szülte, merőben rendszerfüggetlen feljelentésnek, mert Budapest román megszállása után „*bolsevizmusért*” jelentették őt fel. Vallomása szerint a román hadsereg e miatt őt és egész családját hetekre lefogatta és a fogságban meg is verte.¹⁵⁸

Osváth Andor volt főjegyző és testvére, Osváth Imre nyugalmazott táblabíró egy rájuk neheztelő volt alkalmazottjuk miatt került a politikai nyomozók látókörébe. Andornak a következő kijelentést tulajdonították: „*ez a kormány nem lehet állandó és nem is lesz állandó, amennyiben mindenféle szedett-vedett zsidó kölkökből áll*”. E mellett fegyverrejtegetéssel is megvádolta őket.¹⁵⁹ Utóbbi vád miatt két politikai nyomozó kiszállt hozzájuk Szomor-Károlyhegyre házkutatást tartani, ám miután semmit nem találtak, az ellenforradalmi kijelentés ügyében nem mutattak érdeklődést.¹⁶⁰

152 BFL XVI.2. 1494/1919. fol. 1–2.

153 BFL XVI.2. 1494/1919. fol. 3r.; BFL XVI.3. 2363/1919.

154 BFL XVI.2. 1551/1919. fol. 1r.

155 BFL XVI.2. 1551/1919. fol. 5r.

156 BFL XVI.2. 1770/1919. fol. 7., 12.

157 BFL XVI.2. 1770/1919. fol. 14.

158 BFL VII.5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntető perek iratai. 4957/1920.

159 BFL XVI.2. 1869/1919. fol. 4.

160 BFL XVI.2. 1869/1919. fol. 7.

Jeney Árpád ügyvédet két volt alkalmazottja jelentette fel május végén. Állítólag még áprilisban azt mondta: „*a kommunisták rabló gazemberek [...] szegény nép hagyja magát félrevezetni a zsidóktól, akik csak arra várnak hogy megszédjék magukat pénzzel és arannyal és megszökjenek [...]*”.¹⁶¹ Az állítólagos kijelentések és a feljelentés dátuma közötti hatalmas intervallum elég nyilvánvalóvá teszi, hogy bosszú áll a háttérben, több konkrétum az ügyről sajnos nem maradt fenn.

Sinkó Márton tápiósági asztalossegéd állítólag senkiknek, koldusoknak és csalóknak nevezte a helyi direktórium tagjait, és új direktórium megválasztását sürgette a vagyonos gazdák közül.¹⁶² Május 27-én tartóztatták le, de június 6-án szabadon engedték.¹⁶³ Az ügyet a továbbiakban becsületsértésként kezelték, helyt adva az egyik tanú vallomásának, aki szerint a feljelentés Kun János direktórium tag bosszúja volt, amiért Sinkó azt mondta neki: „*eddig nem dolgoztál rendesen, ezután sem fogsz*”. A tanú kiemelte, hogy Kun valóban rosszindulatú, dologtalan ember hírében áll a faluban.¹⁶⁴

Szalay József bérkocsist és feleségét Schneider János házbizalmi jelentette fel „mai rend gyalázása” miatt. Szalay állítólag azt mondta a népbiztosok kötelező bérkocsiztatása kapcsán, hogy nem fog népbiztost vinni, mert eddig csak grófokat vitt, illetve hogy „*ügyis felaggatják*” majd a tanácsállam vezetőit.¹⁶⁵ Lehetséges, hogy a másik vádpont — a becsületsértés — többet nyomott a latban, ugyanis amikor a házbizalmi felesége ki akarta adni Szalayék üres istállóját, a bérkocsis „*valagba rúgom*” és a „*picsáját adja ki, ne az istállómat*” frázisokkal illette őt.¹⁶⁶ Tárgyalásra végül nem került sor, július 17-e és augusztus 5-e között tartották őket fogva. Schneidert személyes szabadság megsértése és izgatás miatt 1920. január 22-én 5 év börtönre ítélték.¹⁶⁷

Bárdossy Gyula és Kék István MÁV dolgozókról szintén személyes ellentétek miatt íródott feljelentés július 14-én. Kollégájuk, M. L. tízoldalas vádaskodást írt, amelynek végén megszövegezte a kérdéseket, melyeket a forradalmi törvényszék szerinte fel kellene, hogy tegyen a vádlottaknak. Ellenforradalmiságról, illetve a személye ellen szőtt összeesküvésről beszél, többek között „*hírhedt kreatúra*”,

---

161 BFL XVI.2. 1922/1919. fol. 2r.

162 BFL XVI.2. 1933/1919. fol. 1r.

163 BFL XVI.3. 2433/1919.

164 BFL XVI.2. 1933/1919. fol. 6r.

165 BFL XVI.2. 2663/1919. fol. 1v.

166 BFL XVI.2. 2663/1919. fol. 2r.

167 *Biró*, 2014. 204–205. p.

„főpribék”, „parazita társaság”, „erkölcstelen hóhér” neveken illetve a két feljelentettet.¹⁶⁸ Nem meglepő módon a nyomozóhatóság nem törte magát a kétes ügyben, végül augusztus 2-án az eljárást megszüntették.

A törvényszék különleges esetei

Totzer Jenő házbizalminak és feleségének ügye azért érdekes, mert ők nem elszenvedői, hanem konstruálói voltak egy hamis vádnak. Haragosaikat, B. S.-t és R. I.-t, illetve B. A.-t igyekeztek gyanúba keverni. „Először csak ezzel a hárommal végezzenek, majd lesz gondom a többire is majd elhúzom a nótájukat.”— mondta állítólag Totzerné róluk.¹⁶⁹ Az intrikáló házaspárt végül alaptalan vád miatt letartóztatták, majd házkutatást tartottak náluk, azonban, mivel Totzer bizalmiként engedéllyel tartotta magánál az ott talált fegyvereket, mindkettejüket szabadon engedték. Nem tudni arról, hogy hamis vád miatt felelősségre vonták volna őket.¹⁷⁰

Koncz Mihály esete az egyetlen olyan ránk maradt ügy a levéltári corpusban, amikor a Budapesti Forradalmi Törvényszék hamis vád miatt megbüntette a feljelentőt; 100 korona pénzbírságra ítélték Konczot.¹⁷¹ Tették mindezt abban a környezetben, amikor a hivatalos eljárás elhanyagolása 200 korona bírságot eredményezett, egy kecske az egyesbírság verdiktje alapján 300 koronába került, a tiltott italmérést legalább 500 koronával bírságolták, a pénzváltás megtagadásának és az árdragításnak a büntetési tétele 1000-2000 korona körül mozgott, zugárusítókra pedig akár 10000 koronás büntetést is kiszabhattak.¹⁷²

Szávozd Andor műegyetemi hallgatót április elején egy fiatal lány jelentette fel. Tanúvallomása szerint a férfi fehérgárdistának mondta magát és hozzátette: „egy néhány kommunista fejét ma vagy holnap levágja és az lesz a legboldogabb órája”.¹⁷³ Ügyéről a bírósági anyagban pusztán ennyi maradt fenn — ám ennek a feljelentésnek komoly, a kommün bukása után a pesti lapok által is felkapott folytatása lett. Szávozd ugyanis azt állította, hogy lecsukatása Árpássy Tibor joghall-

168 BFL XVI.2. 3742/1919. fol. 2r., 4r.

169 BFL XVI.2. 716/1919. fol. 6r.

170 BFL XVI.3. 722/1919; 723/1919.

171 BFL XVI.2. 2833/1919.

172 Ezen esetek sorrendben: BFL XVI.2. 3880/1919; BFL XVI.2. 73981/1919; BFL XVI.2. 963/1919; Népszava 1919. május 22. 9.; *Gerencsér*; 1993. 86. p.; BFL XVI.2. 97/1919.

173 BFL XVI.2. 936/1919. fol. 2r.

gátónak köszönhető, aki udvarlói riválist látott benne, erre az ürügyet pedig egy virágscsorhoz mellékelte üdvözlőkártya szolgáltatta.¹⁷⁴ Ezt követően a Lenin-fiúk a Batthyány-palotába (1919-ben Kun-Vágó laktanya) vitték, ott megverték és megkínózták, csak május 5-én szabadult az angol antantmisszió segítségével.¹⁷⁵ A Budapesti Királyi Törvényszék ezért a joghallgatót 1920-ban 2 év fogházbüntetésre ítélte, azonban, mivel a fellebbezés után bebizonyosodott, hogy Szávózd hamis tanúzásra bírta azt a két volt terrorlegényt, akiknek vallomására a vádat alapozták, 1921-ben a Budapesti Királyi Ítéltábla Árpássyt jogerősen felmentette.¹⁷⁶

Nagy István cinkotai asztalossegédet izgatással vádolták, amiért szidta a helyi munkástanácsot, és azzal fenyegette meg őket, hogy „*akasztófavirágok lesznek*”.¹⁷⁷ Kihallgatása során Nagy nem tagadta tettét, azonban ezt megéléstési elkeseredettség vagy más magyarázatok helyett azzal indokolta, hogy ő a jó kommunista, a tanács viszont nem az, mert „*kis polgári burzsoákból áll, és keresztény szocialistákból*”.¹⁷⁸ A május 24-én tartott tárgyaláson megjelent a cinkotai munkástanács elnöke, aki azt vallotta, hogy Nagy valóban régi szervezett munkás és valódi kommunista, Nagy pedig azt mondta, bár kijelentését fenntartja, a megjelent tanúra, minthogy ő elkötelezett bolsevik, az nem vonatkozik. Mindezek után a Budapesti Forradalmi Törvényszék úgy oldotta fel a kialakult helyzetet, hogy Nagy Istvánt beszámíthatatlannak titulálta, s ennél fogva a vád alól fölmentette.¹⁷⁹ Később a Kísérleti Kriminológiai Osztály orvosai azt állapították meg, hogy a férfi beszámíthatósága korlátozott.¹⁸⁰

---

174 8 Órai Ujság, 1920. február 4. 5. p.

175 8 Órai Ujság, 1920. február 20. 4. p.

176 Az Est, 1921. augusztus 5. 4. p.

177 BFL XVI.2. 1484/1919. fol. 3r.

178 BFL XVI.2. 1484/1919. fol. 6r.

179 BFL XVI.2. 1484/1919. fol. 8–9.

180 BFL XVI.2. 1484/1919. fol. 11r. A Kísérleti Kriminológiai Osztály [továbbiakban K. K. O.] célja az volt, hogy a pusztán jogkövetkezményeken túlmenően a vádlottak pszichológiai állapotát és társadalmi környezetét is megvizsgálja (és figyelembe vesse) a büntetés kiszabásánál. További információ a K. K. O.-ról: *Földvári József*: A Tanácsköztársaság büntetőpolitikája. In: A Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról (1919–1969). Szerk.: *Szotáczi Mihály*. Pécs, 1971. 65–72.; *Kádár Imre*: Országos Kísérleti Kriminológiai Intézet a Tanácsköztársaságban. In: Jogtudományi Közöny 14. (1959.) 468–470. A K. K. O. valamennyi fennmaradt ügyének elemzését l. *Erdős András Patrik*: A Tanácsköztársaság alternatív büntetőpolitikája. A Budapesti Forradalmi Törvényszék Kísérleti Kriminológiai Osztályának működése, 1919.

Tóth Sándor László tanító, volt főhadnagy Dömsödön jártában egy vendéglőben ismeretleneknek panaszkodott az országban uralkodó állapotokról. Többek között a következőket mondta az éppen ott tartózkodó helyi politikai megbízottak előtt: „[...]a magyar nép nem lehet olyan buta mint az orosz nép és nem fogja tovább tűrni az éhséget és az elnyomatást[...]”, „Maholnap már borotválkozni sem lehet, mert a borbélyok nem fogadják el a fehér pénzt[...]”. Egy héttel ezt követően tartóztatták le; ekkor antikommunista feljegyzéseket találtak a naplójában: „[...] sem ruha, sem cipő, sem élelem! Hát ez a kommunizmus! Reszkessetek akik így félre mertétek vezetni a hiszékeny embertömeget. Akasztófára velük.”¹⁸¹ Tóthot ellenforradalmisággal vádolták, a nyomozás során megpróbálták egy rákospalotai ellenforradalmi megmozdulással összekötni, de semmi terhelőt nem találtak ellene. Később azt vallotta, nem tudott sehol sem ruhaneműt vásárolni, ezért fakadt ki dühében.¹⁸² A K.K.O. által kiállított orvosi szakvélemény szerint Tóth idegileg labilis ember, és csak kétségbeesésében írhatta és mondhatta a fentieket.¹⁸³ Ennek köszönhetően június 26-án a tanítót szabadlábra helyezték. Majdnem egy hónapig volt letartóztatva.¹⁸⁴

Mezei Jánosné Boer Róza volt színésznő, solti lakos számos helybéli bejelentése szerint többek közt a következőt mondta: „várjatok csak betyár magyarok, csak érjen ide a román hadsereg, majd hordozzátok nekem akkor az ennivalót, hogy el ne áruljalak benneteket”. Mindemellett még számos, a tanácsuralmat és a magyarságot gyalázó kijelentést tett.¹⁸⁵ Június 2-án tartóztatták le Solton, majd minden különösebb teketória nélkül a Gyűjtőfogházból átszállították a lipótmezei tébolydába — maga a politikai vádbiztos is csak napokkal később értesült arról, hová is tűnt a vádlottja.¹⁸⁶

Ifj. Rémi Gyula orvostanhallgatót és Kovács Géza tartalékos főhadnagyot azt követően jelentették fel, hogy július 2-án, egy hölgyismerősüknél folytatott beszélgetés során Rémi azt mondta, nyolc napon belül puccs, „zri” lesz Budapesten, meghal az egész kormány és azok is, akik „az első puccsot” [a június 24-i „monitorlázaadást”] elárulták. „Maga az a disznó gazember Haubrich is 2 óráig

---

Clio Műhelytanulmányok, 2018/3. (<https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok>; utolsó letöltés: 2021. szeptember 1.)

181 BFL XVI.2. 1930/1919. fol. 1r.

182 BFL XVI.2. 1930/1919. fol. 3.

183 BFL XVI.2. 1930/1919. fol. 5r.

184 BFL XVI.2. 1930/1919. fol. 6r.

185 BFL XVI.2. 2022/1919. fol. 1r.

186 BFL XVI.3. 2476/1919.; BFL XVI.2. 2022/1919. fol. 5r.

velünk tartott s későbbben elárult bennünket” — tette hozzá Rémi a korábbi kísérletről, majd hosszan ecsetelte kapcsolatait, akiknek révén tud a fenti tervekről.¹⁸⁷ Kovácsot „ellenforradalmi kijelentéssel” vádolták meg. Hamarosan az egész Rémi családot gyanúba keverték: anyját azzal vádolták, hogy kitúrta a beszállásokat a lakásáról, és azzal dicsekedett, hogy „*tiszta fehér*” az egész család, az apját pedig szintén ellenforradalmi agitátornak festették le.¹⁸⁸ A kihallgatás során Rémi elismerte, hogy mondott bizonyos dolgokat, védekezését arra építette, hogy notórius hazudozó, az elhangzottak egy részét mástól hallotta és sajátjaként mesélte, a többit meg kitalálta. „*Különbben is, ezeket mondtam még máshol: Az angolok megszállták a nyugati pályaudvart. Csehföldön jártam. Az új kormányban én még belügyminiszter leszek.*”¹⁸⁹ Később az ügynek két új gyanúsítottja lett, az ismeretlen foglalkozású Fábits Ferenc, akit Rémiék rémhírterjesztéssel, az erre való felbujtással és fegyverrejtegetéssel is megvádoltak, a másik pedig Abonyi Pál orvostanhallgató, aki beismerte, hogy agitált, viszont úgy vallott, hogy idősebb és ifjabb Rémi Gyula bujtották erre fel, nem pedig Fábits.¹⁹⁰ Az egymásnak ellentmondó vallomások nyomán a Forradalmi Törvényszék elé végül csak ifj. Rémi és Abonyi álltak, akik beismerő vallomást tettek. A vád „ellenforradalmi agitáció” volt, az ítéletről azonban nincs tudomás. 1920 februárjában Loyd Matild magánhivatalnoknőt Kovács Géza és ifj. Rémi besúgásáért letartóztatták, majd májusban személyes szabadság megsértése miatt 3 évi börtönre ítélték. Az ítéletről beszámoló cikk szerint a Cserny-legények megkínózták a vádlottakat, maga Cserny pedig közben a felakasztásukra buzdította őket.¹⁹¹

Székely Izsó kiskunmajsai malomtulajdonos esete azért érdekes, mert jól rávilágít a politikai megbízottak gondolkodására, noha magáról az ügyről túl sok konkrétum nem maradt ránk. Székelyt rémhírterjesztéssel és izgatással vádolták: arról beszélt, hogy a helyi direktórium [a munkástanács vezetése] elnökét fel kéne akasztani, az csak propaganda, hogy az oroszok közelednek, a fehérek viszont hamarosan bevonulnak Budapestre.¹⁹² Ketten jelentették fel, egyikük a helyi plébános volt, azonban a politikai megbízott ebből nem arra következtetett, hogy a pap hajlandóságot mutat az új rezsimmel való együttműködésre, hanem arra, hogy rendkívül gyanús, mi több, súlyosbító körülmény, hogy a „*reakció*” Székelynek

---

187 BFL XVI.2. 3638/1919. fol. 4r.

188 BFL XVI.2. 3638/1919. fol. 14r.

189 BFL XVI.2. 3638/1919. fol. 8r.

190 BFL XVI.2. 3638/1919. fol. 28., 41.

191 Friss Ujság, 1920. május 18. 3. p.

192 BFL XVI.2. 2053/1919. fol. 2r.

első dolga volt a faluba visszatérve az egyháziakkal kapcsolatba lépni.¹⁹³ Nem tudni azonban arról, hogy Székely bármiféle retorziónak áldozatául esett volna, legalábbis az utolsó megmaradt irat szerint sikeresen elkerülte a letartóztatást.

Winkler István étteremtulajdonos ellen egy egyéni feljelentés mellett a szállodai, éttermi és szakácsmunkás szakszervezet titkára is azt írta, hogy büntessék meg, mert „*a régi burzsoi osztálynak ma is a legnagyobb pártolója*”, van vendége, akinek külön főzet, s ők a hatóságilag elrendelt hústalan napon is kapnak húst.¹⁹⁴ Amikor e gyakorlat miatt Winklert kérdőre vonta az első feljelentő, ő azt mondta: „*annak ad, akinek akar, a proletár meg egyen szart, egyébként már az egész nem tart sokáig és míg a rablók [a tanácskormány] az üzletet ki nem rabolják, ő azt tesz, amit akar*”.¹⁹⁵ Ítéletről nincs hír az ügyben, valószínűleg azért, mert július utolsó napjaiban történt az eset.

Összefoglalás

Az iratanyag töredékessége ellenére a fenti kutatásom alapján a Budapesti Forradalmi Törvényszék eljárásaival kapcsolatban több következtetés is levonható.

Szembevetendő az eseteleírások alapján, hogy mennyi feljelentés és nyomozás futott zátonyra azért, mert a vád nem volt igazolható, vagy hazugságon, rosszhiszeműségen, bosszún alapult. A hamis vádnak csupán tessék-lássék módon büntetése pedig minden bizonnyal szította ezt a tendenciát. Nem járt el következetesen és alaposan a törvényszék azokban az esetekben sem, ahol „*a vád beigazolást nyert*”, habár talán a megfélemlítés legalább akkora súllyal esett a latba, mint a tényleges politikai ellenérzések megbüntetése. E célból pedig a törvényszék nem fukarkodott a hosszú büntetések, vagy adott esetben a halálos ítélet alkalmazásával. Az „utca embere” laikus bírók mellett ugyanis a testületnek tagjai voltak olyan terrorista különítményesek is, mint Cserny József vagy Gombos Ferenc. Természetesen nem kedvezett az eljárások és az ítéletek jogszerűségének a jogászoknak a budapesti törvényszéken tapasztalható kirívóan alacsony aránya sem.

Megfigyelhető, hogy a magasabb társadalmi státuszú vádlottakkal szemben a törvényszék bizalmatlanabban járt el, s ha a vádat beigazoltnak ítélték, büntetésük a szűk minta alapján tendenciózusan súlyosabbak voltak, mint a „proletároké”. Csak fontos munkájuk (Kirnbauer) vagy a lakosság lázadozása (Szabó) menthette

---

193 BFL XVI.2. 2053/1919. fol. 4r.

194 BFL XVI.2. 4077/1919. fol. 2r.

195 BFL XVI.2. 4077/1919. fol. 1–2.

meg őket a letöltendő fegyházbüntetéstől. Előfordult, hogy akkor is internálták őket, ha a terhükre rótt cselekmény nem volt bizonyítható — hasonló célokat szolgált, bár preventív jelleggel, a túsok szedése is. Súlyosabb ellenforradalmi cselekménnyel kapcsolatban pedig akár a hírbe hozás is elég lehetett egy súlyos ítélethez — igaz, utóbbi esetekben az alacsonyabb társadalmi státuszú vádlottakkal sem bántak kesztyűs kézzel a diktatúra nevében ítélezők.¹⁹⁶

A „munkásosztály” tagjai között szintén kiosztásra került néhány kemény büntetési tétel, s volt itt is bármilyen mércével kirívóan igazságtalannak nevezhető eset, elég, ha a haragosai „vallomása” alapján elítélt Wewerka ügyére gondolunk. Azonban sokakat közülük nem többéves fegyházra, hanem néhány hónapos fogházbüntetésekre ítélték a diktatúra szidalmazásáért. Papként vagy üzletvezetőként nem számíthattak volna a szovjeturalom e bizarr „kedvezményére”.

A peranyagok szemléletes képet adnak a kor hírviszonyairól, a legjellemzőbb rémhírekről is: ezek témája jellemzően ellenséges csapatok közelgő érkezése, illetve a tanácsállam vezetőinek menekülése rablott értékekkel. Rendkívül jellegzetes az elítéltek védekezése is: vagyonukat, társadalmi státuszukat szerényebbnek mutatni, szocialista-kommunista elkötelezettségüket és érzelmeiket pedig kidomborítani igyekeznek, máskor egyszerűen személyes bosszúra hivatkoznak — a kedvezőbb ítéletben reménykedve.

A politikai nyomozókról vegyes kép alkotható: egy részük — mint az más ellenforradalmi aktusokkal kapcsolatos dokumentumokból kitűnik — igen hajlamos volt önkényes és kegyetlen fellépésre, mások azonban nem zaklatták ségtelenül a gyanúsítottakat és nem adtak hitelt minden vádaskodásnak. Általánosságban pedig igaz, hogy működésük megalapozottabbá tette az első hetekben abszolút statáriális jellegű eljárásokat. Ahogy teltek a hónapok, megfigyelhető az arra irányuló törekvés is, hogy a rémhírterjesztést, mint halállal büntethető kirívóan súlyos bűncselekményt, a neki tulajdonított súlynak megfelelően kezeljék.

A szovjetállamban nem érvényesült a joguralom és jogbiztonság, maga a büntető törvénykönyv egyfajta furcsa limbusban lebegett,¹⁹⁷ a vádlottak terhére rótt cselekmények megnevezése és büntetési tétele következtelenül, úgyszólván változott. Implicite meghíúsult a törvény előtti egyenlőség is, hiszen ideológiai megfontolásból a vádlott pusztán társadalmi és vagyoni státusza is kihatott az ítéletre. S — miután a kormánynak vagy vezetőinek kritikájáért bíróság elé

---

196 Bővebben az ellenforradalmi cselekményekkel vádlottokról l. *Erdős András Patrik*: Politikai bűncselekmények és katonai ellenforradalmi mozgalmak a Tanácsköztársaság időszakában. BA szakdolgozat, ELTE BTK, 2017.

197 *Erdős*, 2019. 68–69. p.

lehetett kerülni — evidens módon szólásszabadság sem létezett. A drasztikus intézkedések egyébiránt utóbbi tekintetben célt sem értek, amennyiben a rémhírek és a diktatúrát gúnyoló-szidó csasztuskák továbbra is terjedtek. A Tanácsköztársaság laikus bíraskodása nem sok hívet szerzett a szovjeturalomnak, s így egyik kulcsfontosságú témája lehetett az 1920 utáni ellenforradalmi propagandának is.

